

Tatyana Angelova

(Bulgaria, Sofia University St. Kliment Ohridski, Faculty of Slavic Studies)

All that Syntax...

Abstract: This review is dedicated to Petya Barkalova's monograph titled *Bulgarian Syntax. Configurational Analysis of the Sentence* (Plovdiv University Press, 2019). It showcases the theoretical and applied aspects of the work with a focus on the use of contemporary syntactic theories in higher education and secondary Bulgarian language teaching. The review highlights the contribution of this original encyclopaedic "reading" in syntax meant not only for linguists but also for lecturers and teachers in Bulgarian as well as for everyone interested in the relationship between language and thought.

Татяна Ангелова

(България, Софийски университет „Св. Климент Охридски“)

Ах, този синтаксис...

„Много е труден синтаксисът!“ ми казва една учителка – магистрантка от нашата програма „Образованието по български език и литература в средното училище“. „Да, много е труден“ – отвърщам аз. Всеки лингвист ще се съгласи с това. Но пък синтаксисът учи на логика, на такова мислене, което търси точност, яснота, подреденост и дълбочина. Затова издаването на всяка книга по този така труден дял на съвременния български език е не просто събитие, то е важно както за теоретичните на езикознанието, така и за практиците, учителите, които го преподават, студентите и учениците, които го изучават, потребителите на езика дори...

Книгата на Петя Бъркалова „Български синтаксис“ с подзаглавие „Конфигурационен анализ на изречението“, на Университетското издателство „Паисий Хилендарски“ към Пловдивския университет през 2019 г.¹ носи всички характеристики на синтактично „четиво“ с енциклопедичен характер, ако можем да се изразим така. Тя обгръща аспекти с висока теоретична значимост и в същото време има съществена приложна стойност.

Още в предговора авторката поставя въпроси, които стоят пред почти всички изследвания по синтаксис. Те са „въпроси, свързани с човешката природа и „езиковата природа“ на човека, остават спорни и се отразяват върху представите за синтактичните правила и закони, които управляват пораждането, състава и правилното конструиране на изречения.“ [с. 5] Петя Бъркалова набелязва различни подходи за решаване на тези въпроси. От една страна, това е дефиниране на изречението „като йерархично вписани един в друг възли от думи и комбинации от думи с различен обхват и дълбочина“, от друга страна, да се опишат „зависимостите между думите, следвайки видимия им линеен ред в изречението“. Не по-малко важни са и проблемите, отнесени към управлението на изреченската структура от комуникативни и прагматични подбуди на генерацията. [с. 6] В отговор на тези въпроси авторката систематизира различните теории за обясняване на синтактичното равнище на езика: фразово-структурна граматика, транс-

---

¹ Бъркалова, Петя „Български синтаксис. Конфигурационен анализ на изречението“, Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2019

формационна граматика, лексикална функционална граматика, категориална граматика, граматика с прилежащи дървета... Общото за тези теории, според П. Бъркалова, е че те използват формални модели за езика и съответно разполагат с формални инструменти за анализ.

Целта на представяната монография е да проучи и представи анализа на простото и сложното изречение в българския език чрез конституентната граматика и на теорията *Управление и свързване*, положена в традицията, установена от проф. Йордан Пенчев и неговите ученици (Пенчев 1984/Penchev 1984, Пенчев 1993/Penchev 1993, Пенчев 1998/Penchev 1998). Авторката подчертава, че „като аналитичен инструмент се откроява възприетият в теорията формализъм. Фокусът е върху изреченската структура в процес на рекурсивно изграждане. Изданието е преработена и допълнена версия на „Българският синтаксис – познат и непознат“ с акцент върху конфигурационния анализ и фундаменталното понятие „синтактична функция“. [с. 7]

Амбициозната задача на изследователката е да представи такива инструменти за проучване като: базов комбинаторен блок на българските словосъчетания, модел на безличните конструкции, алгоритъм за анализ на сложното съставно изречение. Наред с това са приведени и резултати от построяването на статистически модели на българското сложно смесено изречение, надграждащи над традиционните досега синтактични знания. Несъмнено е, че тази богата, точна и систематична информация представлява интерес за всички, занимаващи се със синтаксис.

Но наред с методологическата ценност на монографията следва да посочим и стремежът на авторката да подпомогне изучаването на синтаксиса в университета, а и в училище. Можем само да се съгласим, че „ясният поглед върху изреченската конструкция носи базови лингвистични знания и подпомага превключването към други интерпретации на изречението: структурни, функционални, комуникативни, прагматични и семантични“, посочва авторката на с. 7 от предговора към книгата. Действително в учебните програми, а и в училищните учебници по български език на изречението се отделя „лъвският пай“ от граматиката. Или поне така би трябвало да бъде. Но реалното положение е друго. Нека с известна горчивина да кажем, че изучаването на граматика по чужд език – най-често по английски, като че ли е по-результатно, отколкото по български. Именно затова авторката поставя и този важен акцент, който придава особена значимост на книгата, за базовите лингвистични знания по синтаксис.

На достъпен и ясен език Петя Бъркалова представя конфигурационния синтактичен анализ като „анализ на фундаменталното понятие за синтактична функция. Функциите на думите се извеждат от изреченската структурография.“ [с. 8] И действително, за практиката на обучение е съществен подходът, при който се изучават функциите, както в училище често пъти се казва: синтактичната служба на... Авторката с основание подчертава, че „структурографията се опира на знания, извлечени по емпиричен път, индуктивно, от опита, от наблюдението. Тя е инструмент за постигане на по-дълбоко разбиране за „личния характер“ на езика и за „индивидуалната граматика“ на човека. [с. 8] Впечатляващо е твърдението за „индивидуална граматика“. То обобщава в себе си заключението, че потребителят на езика, боравейки със синтактичното си познание, успява да изрази по свой начин отношението си към света. Известно е, че от равнището на синтаксиса започва същинската комуникация.

От тази гледна точка, бих поставила акцент върху главите, разработващи в книгата следните въпроси: разяснения за предмета на синтаксиса, основните признаци на изречението, частите на речта като части на изречението, сказуемото и видове сказуеми, информация, без която не може да мине нито един учебник по български език. Специален интерес представлява базовия блок словосъчетания между

синтактичните категории в съвременния български език [с. 66] Не е тайна, че в училище, според новите учебни програми, често остава на заден план изучаването на словосъчетанието като синтактична категория. Жалко, защото в учебните програми за начален етап има заложено базово познание за словосъчетанието като градиво на изречението.² Но разбира се, че най-съществен интерес за преподаващия синтаксис представляват главите, посветени на сложното изречение. Тук са проследени разновидностите на сложното съставно изречение – подчинени определителни, подчинени подложни, подчинени допълнителни, подчинени обстоятелствени, както и подчинени сказуемноопределителни изречения. Представено е структурографско изображение на сложното изречение. По този начин трудният, но изключително интересен граматичен свят на сложното изречение, става достъпен за онзи, който избира да го изследва като „приключенец“, защото ученето на синтаксис си е приключение на ума.

Няма да се спирам на богатите приложения към книгата, библиографията, има други, които сигурно ще го направят по-добре от мен.

Иска ми се да завърша с думи от практиката. На въпроса защо учим синтаксис, шестокласник от столично училище отговори: „за да бъдем умни“.

Не само купете тази книга, но и я използвайте, прилагайте познанието в нея. Така ще мислим по-точно, по-ясно и ще създадем своята „индивидуална граматика“.

---

² За справка: сега действащите учебни програми в българското училище.